

УДК: 376

Р.Р. БАНДУРА

АСПЕКТИ ІНТЕГРАТИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

***Резюме.** Стаття присвячена проблемі інтеграції дітей з особливими потребами в умовах загальноосвітньої школи, зокрема, в спеціальних класах при загальноосвітніх школах, в яких, крім навчання, здійснюється корекційна робота.*

***Ключові слова:** інтеграція, корекція, учні з особливими потребами.*

Постановка проблеми. Розкриття потенційних можливостей людей з особливостями психофізичного розвитку є однією з базових умов їх успішної соціальної інтеграції в суспільне життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблема започаткована в працях Т.Д. Ілляшенко, Н.М. Стадненко, С.Г. Шевченко, які розглядають її в плані діагностики психічного розвитку аномальної дитини.

Формулювання цілей статті. У своїй статті ми зосереджуємось на організаційних аспектах інклюзивної освіти аномальних дітей. Це і є метою статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. У багатьох країнах світу, в тому числі в Італії, Канаді, США виняткового значення надається інтегрованому навчанню осіб з функціональними обмеженнями як фактору їх успішної соціальної адаптації та реабілітації. Практика свідчить, що інтеграція інвалідів в систему освіти здійснюється найбільш ефективно за умов навчання учнів з особливими потребами по кілька осіб у звичайних групах або в спеціальній групі загальноосвітнього навчального закладу. Це корисно як із соціально-економічного, так із морально-етичного і гуманістичного погляду для держави в цілому, пересічних громадян і кожного інваліда окремо [4, 45].

Завдяки інтегрованому навчанню учні з функціональними обмеженнями реалізують свої потреби в спілкуванні з однолітками, самоствердженні, самоповазі. Для багатьох з них це справді перший крок до соціальної інтеграції. Тому актуальним є питання залучення якомога більшої кількості осіб з психофізичними вадами до загальноосвітнього інтегративного простору.

У зв'язку із зростанням за останні роки на 22% кількості дітей з особливими потребами у різних регіонах країни (дітей із складними комплексними дефектами, дитячим аутизмом, девіантною поведінкою, труднощами в навчанні і спілкуванні), щорічним збільшенням на 5-6 тисяч дітей-інвалідів, відсутність необхідної кількості спеціальних (корекційних) закладів, кваліфікованих кадрів, існуюча система загальної і спеціальної освіти потребує якісних змін. Ці зміни базуються на сучасному науковому розумінні компенсації та корекції, соціальної адаптації дитини, її інтеграції в суспільство, а саме на розвитку збереженого чуттєвого сприймання, психічних функцій, які, як правило, не підлягають системній, науково зумовленій стимуляції, формуванню нових механізмів, здатності до рефлексії, сенсорно-перцептивного та семантичного аналізу, взаємодії з дорослими, мовленнєвої та комунікативної діяльності з акцентуванням уваги на здатності до сприймання та розуміння інформації, рухової активності, стимулювання породження позитивних емоцій тощо.

У початковій школі передбачено різні варіанти навчання для дітей з особливими потребами з урахуванням структури і складності психофізичного порушення і можливостей учня. Для всіх дітей 6-7 років з особливими потребами, особливо для тих, хто не отримав спеціальної дошкільної підготовки, має комплексні порушення в розвитку і потребує тривалої діагностики в динаміці педагогічного процесу, організовується діагностичний клас з метою визначення варіанту навчання.

Останнім часом все більше загальноосвітніх шкіл відкривають класи для дітей з особливими потребами, адже інтернатні заклади такого типу відривають дитину від сім'ї і від батьківської турботи. Програма навчання і корекційної роботи в таких класах в цілому відповідає програмі загальноосвітньої школи. Проте існують певні особливості в терміні навчання в початковій ланці: п'ять років замість чотирьох. Програмою також передбачено уповільнений темп навчання та дрібніше дозування навчального матеріалу на уроках, зменшена кількість дітей в класах, що сприяє проведенню індивідуальної колекційної роботи з кожним учнем відповідно його фізичного та психічного стану, рівня вмінь та навичок. Навчання таких дітей проходить в ігровій формі. Щоб уникнути перевантаження нервової системи, в першому півріччі першого навчального року урок триває 36 хв. і введено додаткову велику перерву. Для всіх учнів початкових класів обов'язковим є денний сон.

В своїй книзі «Аномальна дитина в школі» вчені Ілляшенко Г.Д. та Стадненко Н.М. пропонують два варіанти початкового навчання [3, 29]. Це зумовлено тим, що в однієї частини дітей відхилення у розвитку діагностується лише після року безуспішного навчання в масовій школі, в іншій – діагноз встановлюється ще у дошкільному віці, і вони відразу починають вчитися в відповідній школі. Перший варіант навчання не передбачає першого класу, а відразу починається з другого. До нього вступають діти, діагноз яких аномалії психічного розвитку встановлюється після навчання у першому класі масової школи. Це позбавляє психологічних травм, пов'язаних з другорічністю. Проте, щоб засвоїти програму 2-го класу в повному обсязі, вони ще вчаться протягом року в так званому додатковому другому класі, а потім послідовно переводяться до 3-го і 4-го класів. Згідно з другим варіантом навчання діти, в яких діагноз психічно аномальної дитини встановлений перед вступом до школи, починають навчатися у підготовчому класі. Протягом навчання у підготовчому, 1-му та 2-му класах ці діти також засвоюють програму двох класів масової школи. Програма 3-го і 4-го класу в обох варіантах навчання та ж сама.

Спеціальні класи при загальноосвітніх школах практично комплектуються за першим варіантом, коли психічні аномалії виявляються в дітей під час навчання в ЗОШ, коли учбову програму вони не засвоюють. Батьки ж негативно ставляться до навчання дитини в спеціальному класі через недостатню поінформованість.

Головним недоліком першого варіанту є те, що втрачається перший рік навчання дітей в загальноосвітній школі, протягом якого вони набувають досвіду поганих учнів, бо не встигають, що негативно позначається на їх психічному стані. Цей недолік значно пом'якшується, якщо починати навчання таких дітей у класі підвищеної індивідуальної уваги. Для їх комплектування досить діагностичного обстеження дітей шкільним психологом, який здійснює прийом до школи першокласників. В цих класах менша наповнюваність, що дозволяє індивідуалізувати роботу з кожним учнем.

Знайомство вчителів з методами роботи в спеціальних класах інтенсивної педагогічної корекції дозволить їм використовувати цей досвід в класах підвищеної індивідуальної уваги, відповідно розподіляючи та дозуючи навчальний матеріал в межах загальноосвітньої програми. Для значної кількості дітей, що мали недостатню готовність до навчання через легке відставання в розвитку, цього може виявитись достатньо, щоб далі навчатись в звичайному темпі. Решта ж дітей після обстеження медико-педагогічною комісією, які складають групу аномальних дітей, утворюють клас інтенсивної педагогічної корекції, що в наступному році починає працювати за спеціальною програмою. Наповнюваність такого класу становить 10-12 учнів згідно чинного Положення. Отже, функціонування спеціального класу відповідно до першого варіанту навчання починається з другого року навчання, тобто навчання відбувається з семирічного віку. Складність розладів аномальних дітей, які приходять в ці класи, зумовлює те, що ці класи працюють за п'ятирічною програмою.

Загальноосвітня масова школа, яка відкриває в себе спеціальний клас інтенсивної педагогічної корекції, може обирати собі п'ятирічне чи чотирирічне початкове навчання в

ньому в залежності від виражених розладів навчальної діяльності контингенту спеціального класу. Іноді загальноосвітні школи неохоче погоджуються на п'ятирічне навчання в цих класах через надто великий розрив у тривалості навчання основного контингенту учнів та контингенту спеціального класу. Як правило тривалість навчання в спеціальному класі довші на два роки, може внести певні ускладнення, хоча перспектива налагодити навчання дітей, які за інших умов неминуче випали б з навчального процесу з усіма відповідними наслідками для самих дітей, школи та суспільства в цілому, виправдовує труднощі більш тривалого навчання.

Після закінчення навчання в початковій ланці школи інтенсивної педагогічної корекції діти, які добре засвоїли навчальний матеріал, набули нормальної працездатності та інших позитивних показників навчальної діяльності, за рішенням педагогічної ради школи можуть надалі навчатися в загальноосвітній школі на загальних підставах. Діти, які продовжують зазнавати труднощів у навчанні, залишаються у спеціальному класі та й надалі навчаються за спеціальною програмою до закінчення основної школи.

Дослідження С.Г. Шевченка [5, 224] показали, що учні, які навчались у спеціальних корекційних класах чи в класах вирівнювання в загальноосвітній школі, можуть успішно засвоїти освітній стандарт в обсязі неповної середньої школи і продовжити навчання після 9-го класу в технікумах чи училищах. Таке навчання безумовно створює сприятливі умови для невстигаючих учнів, однак досягнення успіхів у розвитку загальних здібностей до навчання, в корекції недоліків навчально-пізнавальної діяльності та мови, в нормалізації емоційно-вольової та особистісної сфери можливе лише при реалізації в навчанні принципів комплексного підходу до діагностики і корекції, а також принципів розвивального навчання і індивідуалізації навчання.

Важливим моментом в організації корекційно-розвивального навчання є психологічне та спеціальне педагогічне консультування учнів, а також динамічне спостереження за просуванням кожної дитини спеціалістами шкільного медико-психолого-педагогічного консилиуму. Обговорення результатів спостережень проводиться систематично (не рідше одного разу на чверть). Підсумком вивчення учня мають слугувати рекомендації: встановлення чітких цілей корекційної роботи з дитиною, шляхів та строків їх досягнення; вироблення адекватного стану дитини, підходу з боку всіх дорослих і виділення спільних сторін особистості дитини, на які можна спиратись в корекційній роботі; аналіз ходу розвитку та результатів педагогічної роботи.

Корекційно-розвивальний навчально-виховний процес рекомендується згідно Концепції державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами [1, 15] будувати відповідно до таких положень:

- 1) перебування дитини, що має проблеми в навчанні в комфортному психологічному кліматі з нормальним наповненням класу від 9 до 12 учнів, що дасть змогу вчителю реалізувати принцип індивідуалізації навчання на всіх етапах уроку;
- 2) корекційна спрямованість всіх навчальних предметів, формування загально інтелектуальних умінь і навичок, розвиток усної і писемної мови, формування навчальної мотивації, навичок самоконтролю і самооцінки;
- 3) комплексна взаємодія з дитиною з метою переборення негативних тенденцій розвитку, вчителя, психолога, дефектолога, логопеда, соціального педагога;
- 4) робота класів корекційно-розвивального навчання в режимі групи продовженого дня для забезпечення повноцінної підготовки домашніх завдань.

В Концепції держстандартів спеціальної освіти дітей з особливими потребами всі важливі завдання по реабілітаційній та корекційній педагогіці мають вирішувати педагогічні кадри, які повинні мати спеціальну освіту або перепідготовку відповідно до завдань і змісту освітнього стандарту. Нинішня система педагогічної освіти не задовольняє потреби у фахівцях для роботи з дітьми з особливими потребами. За дослідженнями С.Г. Шевченка [5,

224], в складі класів корекційно-розвивального навчання, крім аномальних дітей є діти з педагогічною занедбаністю, діти, які можуть засвоїти базисний, над базисний і корекційний рівень освіти. Однак всі вони потребують психолого-педагогічної медико-соціальної допомоги.

Виходячи з вище написаного, ми зробимо наступні **висновки**:

1). Інтегроване навчання дітей з особливими потребами є фактором їх успішної соціальної адаптації та реабілітації.

2). Завдяки інтегрованому навчанню учні з функціональними обмеженнями реалізують свої потреби в спілкуванні з однолітками, самоствердженні та самоповазі.

3). На практиці інтегроване навчання таких дітей здійснюється в класах при загальноосвітніх школах, в яких крім навчання, здійснюється корекційна робота.

4). Є два варіанти початкового навчання в таких класах. Це зумовлено тим, що в однієї частини дітей відхилення в розвитку діагностуються лише після року безуспішного навчання в загальноосвітній школі, а в іншій – діагноз встановлюється ще в дошкільному віці. Тому таке навчання здійснюється двох варіантним способом. Перший варіант не передбачає першого класу, а починається з другого класу. Згідно з другим варіантом діти-інваліди починають навчатись в підготовчому класі. Класи початкової школи називаються корекційними, в них організовується корекційно-розвивальне навчання.

5). Зміст і методи навчання в цих класах повинні базуватись на психологічних особливостях дітей цієї категорії та рівні засвоєння ними знань і навичок у відповідності до шкільної програми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами. – К., 2000.
2. Диагностика отклонений в умственном развитии учащихся / под ред. Н.М. Стадненко. – К., 1991.
3. Ілляшенко Г.Д. Аномальна дитина в школі / Г.Д. Ілляшенко, Н.М. Стадненко. – К., 1995. – 29 с.
4. Терюханова І.М. Інтеграція інвалідів в суспільство через освіту / І.М. Терюханова // Соціальний захист. – 2001. – №1. – С. 45-50.
5. Шевченко С.Г. Диагностика и коррекция задержки психического развития у детей / С.Г. Шевченко. – М.: АРКТИ, 2001. – 224 с.

Р.Р. БАНДУРА. АСПЕКТЫ ИНТЕГРАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Резюме. Стаття посвящена проблеме интеграции детей с функциональными ограничениями в условиях общеобразовательной школы, в частности, в специальных классах при общеобразовательных школах, в которых, кроме обучения, осуществляется коррекционная работа.

Ключевые слова: интеграция, коррекция, дети с функциональными ограничениями.

R.R. BANDURA. THE INTEGRATION TEACHING ASPECTS OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN COMPREHENSIVE SCHOOL

The summary. This article is devoted to problems of integration pupils with special needs in general secondary school, especially in specialized classes in general secondary schools, in which correction defect instruction provides besides training.

Key words: integration, correction, pupils with special needs.

Одержано редакцією 15.11.2013 р.